

MIECZYŚLAW GOGACZ

FILOZOFICZNE KONCEPCJE WSPÓLNOTY OSÓB

W polskiej literaturze filozoficznej kręgu katolickiego zarysowują się wyraźniej trzy odrębne koncepcje wspólnoty osób. Wymieńmy je w takiej kolejności, aby stawało się widoczne narastające poszerzenie ujęć.

1) Wspólnota jest aksjologicznie ujętym zespołem osób, podobnie wybierających dobro wspólne.

Tak streszczoną przeze mnie koncepcję można związać z nazwiskiem ks. kard. K. Wojtyły. W książce pt *Osoba i czyn*, Kraków 1969 czytamy bowiem, że każdą osobę charakteryzuje uczestnictwo (s. 302), jako „różnorodna postać odniesienia osoby do innych (s. 296). To uczestnictwo jest podstawą tego, że działamy „wspólnie z innymi, gdy człowiek wybiera to, co wybierają inni, albo nawet, gdy wybiera dlatego, że wybierają inni” (s. 296, także s. 306). To

właśnie podobieństwo w wyborze i podobieństwo motywu wybierania czyni dany zespół ludzi zespołem przypadłościowym, ujmowanym więc ze względu na sposób bytowania. Ten zespół, ujęty z pozycji aksjologicznych, jest wspólnotą ze względu na skierowanie do dobra wspólnego. Podstawą takiego skierowania i takich wyborów jest własność uczestnictwa.

2) Wspólnota jest zespołem relacji pomiędzy osobami, które dzięki tym relacjom spełniają swoje bytowe aspiracje przez osiągnięcie Boga.

Taki byłby główny akcent analiz, opublikowanych przez ks. M. A. Krąpca w artykule pt. *Jednostka a społeczeństwo* *Znak*, 21 (1969), s. 684—712). Krąpiec wyjaśnia, że wspólnota nie jest bytem intencjonalnym. Jest właśnie przypadłościowym bytem relacyjnym, ułatwiającym każdej osobie ludzkiej osiągnięcie dobra, spełniającego dążenia, wynikające z samej ontycznej struktury osób jako bytów. To dobro, odpowiadające wszystkim osobom, jest więc ich dobrem wspólnym. W sensie subiektywnym jest ono „realizowaniem bytowych aspiracji”. W sensie obiektywnym tym dobrem wspólnym jest Bóg.

3) Wspólnota jest zespołem osób, z których każda jest dla drugiej osoby interioryzującym się w niej dobrem wspólnym.

Zreferowany tu pogląd ks. L. Kucy (artykuł pt. *Zagadnienie antropologii chrześcijańskiej*, *Studia Theologica Varsaviensia* 9 (1971) nr 2, s. 95—109) można wyjaśnić przy pomocy dwu głównych, głoszonych przez niego twierdzeń: 1) „Dobro wspólne, poznawane w związkach międzyosobowych”, pojęte analogicznie, to tyle, co „prawdziwość i dobroć ludzka, jedność i byt ludzki”, 2) „Osoba i wspólnota, to rzeczywistość sprzężona, czyli że jedna i ta sama rzeczywistość rozpatrywana z rozmaitego punktu widzenia”.

Gdy więc analizujemy osobę, to jawi się nam ona jako byt samodzielny, powiązany relacjami z własnościami transcendentalnymi innych osób w taki jednak sposób, że własności transcendentalne tych osób są w nas zinterioryzowane. Znaczy to, że ontyczna jedność, dobro i prawda tych osób oddziałują na nas tak mocno, że są wewnątrz przypadłościowej warstwy naszej osoby. Stanowią wzbogacające nas dobro, prawdę i jedność.

Gdy analizujemy wspólnotę, to jawi się nam ona jako byt przypadłościowy, jako zespół powiązanych z nami osób, których własności transcendentalne wpływają na nas, interioryzują się w nas integrując i określając naszą osobę jako dobro i prawdę o „kształcie” wyznaczonym przez ten kontakt. Swoiście „zamieszkują w nas na zawsze” jako „dobro analogicznie wspólne”. Z tego względu każda osoba stanowi dla innych osób analogiczne dobro wspólne.

We wspólnocie, rozpatrywanej z pozycji teologicznych, podobną rolę spełnia osoba Boga.

Rozpatrując łącznie lub porównując te trzy koncepcje możemy stwierdzić, że określając wspólnotę ks. kard. K. Wojtyła podkreśla tylko podobny i tak samo motywowany sposób wybierania dobra wspólnego. Ks. M. A. Krąpiec w swoich analizach rozwija problem relacyjnej struktury wspólnoty i precyzuje, zgodnie zresztą z tradycyjnym ujęciem, finalistycznie ujęte dobro wspólne, którym jest Bóg, uzasadniający do końca osobowy byt ludzki. Ks. Kardynał nie rozwijając teorii dobra wspólnego utrzymał swoją koncepcję w jednolitej płaszczyźnie filozoficznej. Ks. M. A. Krąpiec ukazując Boga jako cel człowieka i zarazem ontyczne uzasadnienie jego bytu połączył aspekt metafizyczny z aspektem aksjologicznym, i także z aspektem teologicznym. Bóg bowiem, jako przyczyna sprawcza, jest w filozofii koniecznym uzasadnieniem istnienia osoby ludzkiej. Filozof może także wykrzyć, że Bóg stanowi cel działań ludzkich. Wartość tego celu dla danej osoby, aksjologia więc tych relacji zorientowanych finalistycznie, a poza tym osobowe powiązania człowieka z Bogiem, są już dziedziną teologii.

Ks. L. Kuc zbudował filozoficznie dość jednolitą koncepcję wspólnoty. Według tej koncepcji dobrem wspólnym dla poszczególnych osób jest każda osoba. Jest to dobro bezpośrednio dostępne wszystkim osobom kształtujące nas w warstwie osobowości. W koncepcji ks. L. Kuca nie jest, oczywiście, jasne, czy druga osoba kształtuje naszą osobowość — jako przypadłościową strukturę, zapodmiotowaną w istocie osoby — poprzez poznanie, na co wskazywałaby jego teoria egzystencji jako świadomości, czy też ta druga osoba oddziaływała na przypadłościowy „kształt” osoby w sposób właściwy przyczynie celowej, lecz nie na sposób celu ostatecznego.

Można powiedzieć, że omówione tu koncepcje wspólnoty, rozważane z pozycji metodologicznych, są zbudowane zgodnie z arystotelesowskim opisem bytu. Osoby są traktowane jako odrębne byty substancjalne, ukonstytuowane z istoty i doskonalących tę istotę przypadłości. Wśród tych przypadłości są relacje, wiążące osobę z innymi osobami. *Constitutivum* wspólnoty ks. kard. K. Wojtyła widzi w przypadłości działania. Dla ks. M. A. Krąpca tym czymś, konstytuującym wspólnotę, jest przypadłość relacji z Bogiem, jako dobrem doskonalącym osoby. Ks. L. Kuc przyjmuje, że wspólnotą jest przypadłościowa obecność w danej osobie, czyli zinterioryzowanie w każdym z nas transcendentaliów innych osób.

Zagadnienie wspólnoty jest w filozofii dość nowym zagadnieniem. Jeżeli jednak przez wspólnotę będziemy rozumieli zarazem społeczeń-

stwo, to różnych koncepcji tak rozumianej wspólnoty znajdziemy w historii filozofii dość dużo.

Porządkując te koncepcje możemy podzielić je ze względu na substancjalistyczną i relacjonistyczną koncepcję bytu. Według koncepcji substancjalistycznej, odpowiadającej opisowi arystotelesowskiemu, byt zawiera wewnątrz siebie to wszystko, co go stanowi. Według koncepcji relacjonistycznej, odpowiadającej opisowi platońskiemu, to, co stanowi ten byt, znajduje się poza nim. Inaczej mówiąc, dla platoników byt jest projekcją znajdującą się poza nim jego istoty. Dodajmy, że byt ujęty substancjalistycznie może być rozpatrywany monistycznie i pluralistycznie.

Wspólnota w ujęciu substancjalistycznym, lecz rozpatrywana monistycznie, jest ontyczną całością, której częściami są poszczególni ludzie. Tłumaczenia wspólnoty dokonywano przez ukazywanie tego samego tworzywa ontycznego lub przez poszukiwanie różnic między częściami i całością.

Wspólnotę w ujęciu substancjalistycznym, - rozpatrywaną monistycznie, stanowiła jedność tworzywa takiego, jak materia (Demokryt), rozumna materia (stoicy), duch subiektywny (Hegel), wspólny intelekt (A w i c e n n a, A w e r r o e s), Bóg (S p i n o z a).

We wspólnocie w ujęciu substancjalistycznym, rozpatrywanej monistycznie, różnice między całością i częściami były np. ilościowe (stanowiska materialistyczne), polegały na odległości od najwyższego punktu hierarchicznie ukształtowanej całości (neoplatonizm klasyczny: P l o t y n, P r o k l o s, E r i u g e n a), na podobieństwo do Boga (neoplatonizm średniowieczny: P s e u d o - D i o n i z y, szkoła Wiktorynów).

Wspólnota w ujęciu substancjalistycznym, lecz rozpatrywana pluralistycznie, jest zespołem odrębnych bytów, zbudowanych z im właściwego tworzywa, nie powtarzającego się w innych substancjach, i tylko analogicznie ujętego w poznaniu. Wspólnota jest w tym wypadku strukturą przypadłościową. Stanowi ją np. zespół podobnych działań (Wojtyła), zespół powiązań między osobami, wynikający z ich potencjalności (Krapiec), relacja zinterioryzowania w danej osobie transcendentaliów innych osób (Kuc).

Wspólnota w ujęciu relacjonistycznym jest zespołem osób, które stają się osobami dzięki stanowiącej ich byt relacji np. do Boga (R a h n e r, E l i a d e), do drugiej osoby ludzkiej (B u b e r), do kultury (M a r k s), do samych siebie (S a r t r e). Tak relacyjnie ukonstytuowane osoby są zespołem dzięki wspólnej dla nich relacji np. do wzoru działań (idea, Bóg-Platon, teologia), do celu dążeń (rozwój społeczny, rozwój religijny — ideologia, religia), do losu ludzkiego (egzystencjalizm).

Zauważmy, że każda koncepcja wspólnoty jest podstawą kształtowania się proporcjonalnej pedagogiki, dydaktyki, psychologii, a nawet teorii kultury.